

ȚARA ROMÂNEASCĂ DUPĂ STATISTICA GENERALĂ DIN 1832

de ION COJOCARU

Pe lângă alte izvoare documentare cunoscute până acum cu privire la istoria Principatelor Române, în prima jumătate a secolului XIX și mai precis la începutul celui de-al patrulea deceniu — marcînd începutul perioadei regulamentare — un material de un deosebit interes este statistica generală a Țării Românești¹, alcătuită în anii 1830—1832.

Intocmirea ei a reclamat o muncă stăruitoare, depusă de un numeros personal administrativ local, care a cules de pe teren datele privitoare la „lăcuința norodului, citățimea dobitoacelor și altele”², înscrise apoi în tabele statistice pregătite prin grija polcovnicului von Rüggen. Lucrarea s-a desfășurat din ordinul generalului P. D. Kiselev, îndată după pacea de la Adrianopol, în decursul exercitării administrației ruse în cele două principate române de la Dunăre, în anii 1830—1832. Materialul cules referitor la județe, orașe, țirguri și sate a fost supus apoi unei sistematizări și centralizări, sub directa conducere a pod-polcovnicului Fanthon de Verrayon³.

I. Lucrări statistice preliminare (1830—1831).

Am arătat că această statistică s-a alcătuit pe baza datelor culese cifric de pe teren sub formă de statistici parțiale, înaintate prin ocîrmuirile județene. În acest scop, s-au completat rubricile tabelelor statistice pentru întreg teritoriul principatului. Cum era și firesc, structura coloanelor cuprinse în formularul acestor statistici teritoriale parțiale nu depășește

¹ Date statistice despre Moldova și Țara Românească, a se vedea și în: Gh. Ungureanu, *Documente privitoare la istoria României, păstrate în Arhivele statului din Moscova și Leningrad*, „Revista arhivelor”, nr. 1, 1962, p. 27—45.

² Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, nr. arh. 2885/1831; f. 1.

³ Date privitoare la viața și activitatea lui Fanthon de Verrayon, îndeosebi din perioada aflării sale în țările române, se găsesc într-o serie de publicații, din care amintim: Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 226; I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828—1834*, București, 1934, p. 61. 250, 290, 293—294; *Uricariul*, vol. IX, p. 396—432 și vol. X, p. 273—297 etc. Fructuoasă pe plan statistic, activitatea lui F. de V. se întregesc și cu alte aspecte ce o caracterizează. Astfel, el se ocupă de organizarea arhivelor noastre, de stimularea cercetărilor arheologice, de descoperirea hrisoavelor și cărților rare, de cercetarea și completarea cronologiei domnilor români. Merite speciale îi revin și în opera de reorganizare a învățămîntului, pe baza Regulamentului organic.

limitele, uneori înguste, ale științei din acea vreme. Astfel, alături de rubrici just formulate, apar sporadic și unele care nu satisfac exigențele corespunzătoare nivelului pe care știința statistică l-a atins ulterior. Trebuie subliniat însă caracterul în genere pozitiv al acestor statistici, mai ales că, spre a oglindi situația demografică, ele folosesc și formulări juste, ca acestea: „clasa boierilor“, sau „clasa de mijloc“, „slugi“ etc. Alte statistici din perioada regulamentară au rubrici intitulate „negustori“, „meșteșugari“, „plugari“, „muncitori“ ș.a.m.d. Prin urmare, ele atestă existența claselor și păturilor sociale din care era formată populația principatelor, ca și a altor țări din acea vreme și de mai târziu, corespunzător orînduirii sociale existente.

Statisticile orașelor și țărgurilor Țării Românești constituie numai o parte din activitatea globală, din investigațiile întreprinse în acei ani, care au cuprins, bineînțeles, și teritoriul rural, cu miile de sate locuite de marea majoritate a populației, cu apele, morile, puțurile, podurile și alte obiective de interes statistic la acea dată. Astfel, printr-un raport către Departamentul Trebilor din Lăuntru, ocîrmuirea județului Prahova înaintează — potrivit poruncii nr. 4591 a acestuia — lista morilor și făcălelor din județ. Pe acest raport, M. Cornescu scrie rezoluția ca, pe baza datelor primite de la toate județele, să se întocmească un catastrif general, spre a fi trimis pod-polcovnicului Fanthon de Verrayon¹. De asemenea, la 29 octombrie 1832, vistieria Țării Românești trimite Departamentului Trebilor din Lăuntru liste privind breslele existente în principat, drept răspuns la cererea adresată în acest scop de „d. pod-polcovnic al gheneralicescului ștab, Fanthon de Verrayon“, căruia i-au și fost îndrumate apoi hîrțile². În același an, cancelaria I a Departamentului Trebilor din Lăuntru cere secției a 3-a „știință de numărul moșiilor, pogoane de arat, pogoane sau fălci de cosit, pogoane sau fălci cu lemn de stejar, pogoane sau fălci de brad, pogoane sau fălci cu alt soi de lemn“ — iar acestea „cît mai în grab, fiindcă să cere de d. pod-polcovnicu gheneralicescului ștab Fanthon de Verrayon spre îndeplinirea istorico-statisticeștii descrieri ce să face Principatului Valahii“³. La 31 octombrie 1832, ocîrmuirea județului Slan Rîmnic înaintează Marii Vornicii din Lăuntru „știință pentru apele cele plutitoare și care sînt mai mari în coprinsul județului“⁴. La fel procedează și alte ocîrmuiri județene, de exemplu Olt⁵, Prahova⁶ etc. În general, lucrările cerute au fost alcătuite și înaintate la timp de ocîrmuiri și orașele „cu maghistrate“, excepție făcînd țărgurile ce se aflau încă în stăpînirea vreunui moșier (laic sau clerical), de exemplu, țărgurile: Zimnicea, Urlați, Drăgășani, Mavrodinul etc., care întîrzieau înaintarea lucrării ce li se ceruse. De aceea, a fost necesar ca pod-polcovnicul Fanthon de Verrayon

¹ Arh. st. București. *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 479—482.

² *Ibidem*, f. 229.

³ *Ibidem*, f. 224.

⁴ *Ibidem*, f. 244 și urm.

⁵ *Ibidem*, f. 147—248.

⁶ *Ibidem*, f. 249—250.

să reînnoiască cererea sa către Marea Vornicie din Lăuntru, care era în măsură să o satisfacă prin ocîrmuirile județelor respective¹.

Cum era și firesc, o însemnată parte a lucrărilor statistice preliminare se referea la teritoriul rural. Astfel, pe cînd în principat se aflau numai 37 de orașe și țînguri, satele se ridicau la numărul de 3560 și asigurau brațele de muncă din agricultură, viticultură ș.a. În medie, se recoltau de pe pămînturile Țării Românești 1 617 096 chile cereale, înscrise statistic la 1832. Producția de porumb era abundentă, fiind de aproape zece ori mai mare decît cea de grîu. Dintre județe, cea mai bogată producție agricolă se recolta din Gorj, iar cele mai multe vinuri din jud. Secuieni, situat între Prahova și Buzău. Acest ultim județ era foarte însemnat sub raportul dezvoltării economice, fiind frunțaș, nu numai în viticultură, ci și în industria extractivă a petrolului, în numărul povernelor ce funcționau aici etc.

II. Despre statistica generală a Țării Românești din 1832.

Statistica Țării Românești a fost lucrată de Fanthon de Verrayon — ca o centralizare finală a datelor culese în prealabil de specialiști — fiind cerută de generalul Kiselev. Aceasta rezultă dintr-o poruncă a Departamentului Trebilor din Lăuntru din 28 octombrie 1832, trimisă Sfatului orășenesc București, în care se arată că pod-polkovnicul Fanthon de Verrayon „din porunca ex. sale d. prezident“ cere „știință de cite fabrici se află aici în politia București“. De notat că pe atunci prin „fabrici“ se înțelegeau: velnițele (povernele) producătoare de băuturi spirtoase, ateliere de tăbăcire a pieilor, atelierele de fierărie, cherhanalele de lumînări și săpun, berăriile, olăriile atelierele producătoare de tulpăne (testemele), găitan, mătase, ulei și altele. Acestea formau întreprinderi industriale de proporția unor ateliere dezvoltate sau manufacturi mai mici.

Pentru adunarea unor asemenea date, Fanthon de Verrayon a lucrat mină în mină cu dregătoriile locale și centrale și anume: Departamentul Trebilor din Lăuntru, Sfatul orășenesc București, agia București și ocîrmuirile de județe. Sub directia lui îndrumare, statisticile parțiale sosite la București au fost supuse prelucrării. Rezultatul acestei activități se concretizează în lucrarea finală, intitulată *Tăblița statisticească a Prințipatului Valahii pã anul 1832*². Ea este redactată în limba română și se compune din 5 planșe originale în manuscris, bine conservate, ultima dintre acestea purtînd semnătura originală în limba rusă a autorului ei: „Gheneralnovo ștaba pod-polkovnik Fanthon de Verrayon“³.

Planșa nr. 1 cuprinde pe orizontală denumirea celor 18 județe ale principatului, subdivizate în două mari categorii: a) județe de munte și b) județe dunărene. Clasificarea aceasta este judicioasă, județele Țării Românești fiind așezate ca pe o dublă salbă, în două șiruri tangente: unul rezemat pe munții Carpați, iar celălalt pe fluviul Dunărea. Pe verticală se utilizează o compartimentare complexă, însumînd în total 83 de coloane. În aceste coloane sînt înscrise numeric pentru fiecare județ în parte: rîu-

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 349—350.

² *Ibidem*, Diplomatie, nr. 147.

³ În prezenta expunere, planșele respective au fost numerotate de la 1 la 5.

rile (patru categorii, după mărime), bălțile, heleșteiele, suprafața fiecărui județ, numărul de orașe, târguri, sate, mănăstiri, biserici și case. Din punct de vedere economic sînt înscrise numeric: morile (de vînt, de apă, hipo), ocnele, puțurile petrolifere (numite „băi de naft”), pietrăriile, izvoarele minerale (situate în mai multe județe), pădurile de stejar și brad (cu numărul copacilor și prețul lor), numărul vitelor (cai, boi, vaci, oi — pe soluri — capre și porci).

Planșele 2 și 4 conțin date privitoare la mănăstirile românești „înhinate și neînhinate”. Sînt specificate în amănunt atît locurile unde sînt ele „înhinate”, cît și venitul (în expresie valorică) pentru fiecare mănăstire ca unitate economică distinctă. Astfel, din numărul total al mănăstirilor de treapta I, cele închinat mitropoliei locale au un venit total de 1 048 880 lei, iar cele închinat la Ierusalim și alte locuri, de 959 977 lei¹. Rezultă deci că venitul mănăstirilor de treapta I, vărsat cu titlu gratuit unor locuri de peste hotare, cuprindea o cotă-parte ce depășea 47% din total. Existau de asemenea instituții clericale de treapta a II-a, subordonate (înhinate) mănăstirilor de treapta I și dispunînd de venituri inferoare, înscrise de asemenea în rubricile și coloanele respective.

Planșa 3 cuprinde pe orizontală, în stînga, denumirea județelor, iar coloanele următoare conțin — pentru fiecare județ în parte — datele privitoare la populația nedajnică (boieri, clerici, scutiți) și cea dajnică, producția agricolă, viticolă și apicolă. În continuare, găsim aici detalii cifrice privitoare la alte industrii: de postav, pînză, pălării, tulpane (testemele), găitan, lumînări, săpun, olării, sticlărie, fariurii și velnițe (poverne).

Ultima planșă (a 5-a) se referă la negoț, școli, spitale, închisori, tipografii, instituții de stat (civile și militare). În legătură cu dezvoltarea învățămîntului, se arată că școlile existente în Țara Românească erau de trei grade. Astfel, statistica înregistrează 17 școli începătoare cu 2432 de școlari, două școli de gradul II cu 288 de elevi și una superioară cu 68 de elevi. În ceea ce privește asistența sanitară, în Țara Românească funcționau 7 spitale, cu 216 paturi; deci, în medie cîte 30 de paturi la fiecare spital. Pe plan administrativ, în ocîrmuirea principatului exista un număr de 916 „slujbe”, 3 divanuri, 3 ministere, un secretariat al statului, o miliție pămînteană, numeroși plăieși (subîmpărțiți în 12 000 catane de pază pe linia Dunării și 450 de potecași în munții Carpați), precum și doroabanți. În sfîrșit, mai funcționa un comitet al carantinelor, unde se aflau 19 cinovnici, iar carantinele propriu-zise cuprindeau alți 145 de cinovnici. Tot aici sînt incluse și veniturile statului. Spre a se înfățișa mai clar volumul comerțului interior și al celui exterior al Țării Românești pe anul 1832, se recurge la metoda comparativă, și anume situația cifrică din anul 1832 se compară cu aceea din 1827, ultimul an întreg de domnie al lui Grigore Dimitrie Ghica. Astfel, pe cînd în 1827 comerțul exterior al Țării Românești înregistrase un deficit de 7 160 000 lei (în cadrul unei rele stări financiare confirmate și de alte surse documentare), în 1832, acesta realizase un excedent de 14 198 254 lei. De asemenea, veniturile țării erau,

¹ Veniturile mănăstirilor închinat de treapta I, reprezintă cam 1/6 din veniturile Țării Românești pe anul 1827 sau 1/16 din aceleași venituri pe anul 1832.

în 1827, de numai 6 925 371 lei, iar în 1832 ele se ridicau la 16 670 526 lei. Referitor la această din urmă situație, tabela statistică menționează prisosul de 9 745 155 lei.

III. Valoarea statisticii din 1832 ca izvor de documentare științifică

În această perioadă s-au adunat, ca și mai înainte, o serie de date referitoare la diferite categorii ale populației. Se știe că Regulamentul organic desființează marile număr de dări care apăsaseră pe umerii birnicilor (sistemul ludelor fiscale, căminăritul, vinăriciul, oieritul pământurilor etc.), înlocuindu-le cu un impozit unic: capitația. Patentarii plăteau și ei o anumită dare. Fără îndoială că asemenea măsuri financiare reclamau ținerea evidenței diferitelor categorii de locuitori, prin recensământul ce se organiza de vistieria principatului. În această epocă, pe lângă statistici ale satelor, țărmurilor, orașelor, morilor, puțurilor etc., documentele interne indică și alte statistici parțiale (de exemplu, pe plăși, județe), iar altele au caracter industrial de ramură: statistica lucrătorilor de la ocnele Telega, de la ocnele Slănic, de la Ocnele Mari; statistica puțurilor de extragere a petrolului, a numărului de lucrători ce se îndeletniceau cu această extragere etc. Aceste date urmau să fie folosite la lucrarea de ansamblu, cu a cărei alcătuire a fost însărcinat Fanthou de Verrayon. Într-adevăr, datele parțiale menționate se găsesc incluse în județul respectiv — în statistica generală de care ne ocupăm. Ea are deci meritul de a oglindi, în mod centralizat, o serie completă de indicatori statistici, întruchipând conlucrarea specialiștilor ruși sub conducerea pod-polcovnicului Fanthou de Verrayon cu diferiți slujbași și dregători români.

Spre a înțelege mai bine valoarea datelor înfățișate în statistica centralizată de Fanthou de Verrayon este utilă compararea ei cu alte surse documentare asemănătoare din aceeași epocă. Ne vom referi la patru dintre ele, și anume:

1. Într-un articol recent publicat¹ se fac unele referiri la statisticile dintr-un manuscris rus inedit despre Principatele Române din prima jumătate a secolului XIX-lea, păstrat în Biblioteca de stat „V. I. Lenin” din Moscova. Unul din meritele lui este acela că se referă, atât la Țara Românească, cât și la Moldova.

Comparând datele referitoare la Țara Românească cu acelea din statistica lui Fanthou de Verrayon, la o serie de date cifrice constatăm o *completă identitate*. Astfel, în ambele documente considerate, morile de vânt sînt înscrise în număr de șase, cele de apă se ridică la cifra de 2 299, iar cele hipo, la nouă. La fel este cazul producției de sare gemă, care în expresie valorică se ridică la suma de 4 500 000 lei.

În privința întreprinderilor industriale de suprafață (în documentele respective denumite „fabrici”) numărul lor în cele două izvoare statistice de mai sus coincide întocmai: cele de lumînări de ceară sînt 19, de lumînări de seu 21, de stofe groase 32, de pînzeturi una, de postav 4, de batiste 22, de săpun 73, iar de tăbăcărie 121. Marele număr al tăbă-

¹ Vezi Al. Vianu, *Un manuscris rus inedit despre Principatele Române în prima jumătate a sec. XIX*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, nr. 5, 1963, pp. 293—296.

căriilor, care funcționau pe întreg cuprinsul Țării Românești, îndeosebi în jurul orașelor și țărgurilor, prelucrând pieile crude ce rezultau de la importantul stoc de vite ce se tăiau în zalhanale — este confirmat de altfel de statisticile parțiale ale localităților respective.

Aceeași identitate de date cifrice se constată și în privința comerțului principatului: atât în statistica semnată de Fanthon de Verrayon, cât și în manuscrisul rus menționat, importul Țării Românești în anul 1832 este în valoare de 36 052 900 lei, iar exportul 50 251 159 lei, rezultând un prisos de 14 198 259 lei. Cum manuscrisul care ne servește drept element de comparație este copia din 1835 a unei lucrări alcătuită în 1832—1833 de o comisie sub conducerea colonelului Stepan Ivanovici Bez-Kornilovici, rezultă că autorul lui a avut la dispoziție și datele statistice din 1832, așa cum fuseseră ele elaborate în forma lor finală sub directa îndrumare a pod-polcovnicului Fanthon de Verrayon.

2. Extinzând comparația, să examinăm această „tabelă statistică a Prințatului Valahiei până anul 1832” în raport cu alte surse documentare. Astfel, într-un lung raport pe care, la 10 mai 1834, baronul de Bois le Comte îl înaintează contelui de Rigny sub formă de memoriu cu privire la țările române¹, constatăm la foarte multe date aceeași coincidență cu datele înscrise în statistica lui Fanthon de Verrayon. Astfel, în memoriu se dă suprafața Țării Românești în verste (66 471 verste), numărul de diaconi, cîntăreți clericali (țircovnici), mazili, robi boierești precum și supuși („suditi”) ai curților străine. De asemenea, se dă efectivul orașelor, numărul de industrii: găitan, tulpăne (testemele), pălării, lumînări de ceară și de seu, numărul vitelor. Subliniem că cifrele sînt identice cu cele înscrise în statistica centralizată de Fanthon de Verrayon.

3. Mergînd în continuare pe firul metodei comparative, menționăm încă un document consular: raportul pe care, la 12 decembrie 1834, Mi-maut îl înaintează lui Rigny². Aici găsim notat că Țara Românească avea în 1832: 22 de orașe, 15 țărguri, 3 560 de sate, 133 de mănăstiri „neînchinăte”, 339 322 de case și 2 299 de mori de apă. În continuare, se dă cifra producției agricole (în chile) la grâu, porumb, mei, orz și ovăz. Privitor la unele ramuri ale producției industriale, se arată că există trei „băi” pentru extragerea aurului, cinci ocne de sare și 85 de puțuri de păcură. Se dă de asemenea producția fiecărei ramuri, în expresia naturală: aur 1 500 de drahme, sare 30 000 000 de ocale și păcură 35 800 de vedre. Toate aceste date cifrice *coincid* cu cele pe care le prezintă statistica luorată sub directă conducere a pod-polcovnicului Fanthon de Verrayon.

4. Călătorul Benjamin Barker, agent la Smirna al unei societăți britanice și care ne-a vizitat țara în acei ani, ne relatează, la rîndul său, între alte interesante detalii documentare, și o serie de date statistice. Astfel, el dă suprafața principatului (în verste pătrate rusești), situația demografică, numărul de localități (separat pe orașe, țărguri și sate), numărul caselor, morilor, „fabricilor”, cantitatea de sare extrasă, efectivul

¹ *Doc. Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 328 și urm.

² *Ibidem*, p. 444—446.

zootehnic, de asemenea (în chilé) grîul și porumbul recoltat în medie, totodată (în vedre) recolta de vin etc. Alăturînd și aceste cifre de corespunzătoarele lor din stastistica lui Fanthon de Verrayon, constatăm aceeași serie de date *identice*, împrumutate din aceeași statistică, după cum recunoaște, de altfel, chiar numitul călător străin¹.

Constatările de mai sus îndreptățesc concluzia că: surse documentare atît de curent utilizate, cum sînt, de pildă, rapoartele consulare expediate din București, au folosit din plin datele înscrise la 1832 în *Tăblița statisticească a Prințipatului Valahiei*. Exactitatea cu care se verifică această deducție logică ne demonstrează cît de fructuoasă a fost, la data respectivă, colaborarea dintre specialistul rus Fanthon de Verrayon și autoritățile Țării Românești. Această conlucrare avea la bază cercetarea pe teren, la fața locului, după care urma înscrierea cifrică a numărătorii efectuate. Datele raportate din diferitele locuri, supuse operației statistice, erau apoi prelucrate și centralizate la București. Această complexă activitate se prelungi și în anii următori cu privire la unele aspecte, de exemplu: prețul pîinii și jîmblei în București, felul măsurilor și greutateilor ce se foloseau în acea vreme. În acest sens, un important număr de documente ce se păstrează la Arhivele statului ilustrează colaborarea dintre Fanthon de Verrayon și Statul orășenesc București în anul 1833. Astfel, prin adresa din 16 decembrie 1833, Statul orășenesc București face cunoscut lui Fanthon de Verrayon greutatea pe care a constatat-o la stabilirea volumului unei banițe: la grîu (21 ocale și 100 dramuri), porumb (la fel), orz (17 ocale și 150 dramuri), mei (22 ocale și 100 dramuri)². Numai în urma unei astfel de conlucrări meticuloase putea fi elaborată această statistică, ale cărei date au servit apoi ca sursă primordială și altor lucrări, ca cele menționate mai sus.

IV. Stadiul de dezvoltare a Țării Românești potrivit statisticii generale din 1832.

Potrivit statisticii alcătuite de Fanthon de Verrayon, Țara Românească este situată între 39°25' și 45°50' longitudine estică și 43°40' și 45°30' latitudine nordică. Comparînd aceste coordonate geografice cu acelea utilizate pe hărțile actuale, reiese că pentru calcularea longitudinii n-a fost luat drept meridian zero meridianul Greenwich, nici acela al Parisului, ci cel al insulei Ferro³, după cum s-a folosit mai mult timp, începînd din secolul al XVII-lea. Într-adevăr, acest ultim reper de măsură se întîlnește și în jurnalul de bord al primei corăbii românești, nava cu vele „Marița”, proprietatea lui Alex. Vilara, cu prilejul primei sale curse maritime întreprinse în 1834, drept urmare a libertății comerciale dobîndite de Principatele Române prin pacea de la Adrianopol. Latitudinea este calculată însă după criteriile uzitate pînă azi.

În continuare, statistica dă întinderea fiecărui județ, măsurată în verste pătrate⁴, un grad fiind socotit la valoarea de 104³/₄ verste pă

¹ E. D. Tappe, *A Bible Society Agent in the Rumanian Principalities*, în „The Slavonic and Fast European Review, nr. 99. London Iune 1964, p. 388—402.

² Arh. st. București, *Prinția municipiului București*, dos. nr. 55/1832, f. 89—90.

³ Insulă din arhipelagul Canare, în Oc. Atlantic.

⁴ 1 km² = 0,8787 verste pătrate.

trate. În total, Țara Românească avea 66 471 verste pătrate. Înfățișându-ne și densitatea populației fiecărui județ, rezultă că densitatea medie pe întregul principat este de numai 30 de locuitori pe versta pătrată. Această situație, confirmată și de alte izvoare narrative, se explică prin caracteristicile orînduirii feudale de aici, care se baza pe nemiloasa exploatare a clăcașilor, robilor și altor categorii direct productive. Feudalismul însemna de asemenea încătușarea științei (inclusiv a medicinei), bolile epidemice secerînd numeroși oameni. În fine, marile imperii feudale generau războaie pustiitoare, al căror teatru îl formau deseori principatele române. Cea mai densă populație se găsea în județul Dîmbovița — 44 locuitori pe versta pătrată, iar cea mai rară în județul Ialomița — 8 locuitori pe versta pătrată. Relativ la hidrografie, aflăm că rîurile erau incluse în patru categorii, iar bălțile erau destul de numeroase.

Potrivit acestor date, Țara Românească se împărțea, la 1832, în 18 județe, 96 de plăși și plaiuri, 22 de orașe, 15 ȋrguri și 3 560 de sate. Cît privește mănăstirile, ele erau categorisite astfel: 133 neînchinat și 69 închinat. Prin urmare, peste 34% din mănăstirile Țării Românești fuseseră închinat la Ierusalim și altor locuri, care beneficiau astfel de veniturile create prin supramunca prestată de clăcașii și robii țigani de pe moșiile mănăstirilor respective. Bisericile existente în principat erau în număr de 3 753, dintre care 1 364 erau clădite din piatră și 2 389, din lemn. În Țara Românească se aflau la acea vreme 339 322 de case; cele mai multe nu se aflau în județul Ilfov (care din acest punct de vedere ocupă locul al doilea, cu 31 653 de case), ci în Mehedinți (41 410 case). Constituie o lipsă faptul că în statistica de față nu se face o distincție între casele propriu-zise, bordeiele și alte genuri de „locuințe” pentru populația nevoiașă. Din totalul celor 2 299 de mori de apă din întreg principatul, majoritatea pe județe — 476 de mori — o deține tot județul Mehedinți. Mai există 6 mori de vînt și 9 hipo.

Totalul populației din Țara Românească fusese evaluat la 1 976 809 oameni. Aceștia erau împărțiți în mod judicios în două mari categorii distincte: nedajnici și dajnici. Statistica oglindește astfel cu exactitate efectivul populației supuse la plata contribuției fiscale, în opunere cu cea scutită (pe bază de privilegii feudale sau după alte criterii). În categoria nedajnicilor sînt înscrși întii 944 de boieri, din care majoritatea locuiesc în județul Ilfov, unde se află și capitala țării. Astfel, pe cînd în nici un alt județ ei nu ating cifra de 100, în Ilfov erau peste 500. Urmează apoi „neamurile” și postelniceii, cu peste 4 195 de indivizi. Clericii sînt înscrși în patru coloane: preoți, diaconi, țircovnici și călugări. Tot în categoria nedajnicilor sînt cuprinși — pe șase coloane — și cei „slobози de plata birului”; aici întîlnim într-o coloană separată pe cei „fără stare”, adică pe săraci, în total 1 519 oameni. Cercetînd situația pe județe, constatăm că cei mai mulți săraci sînt în județul Ilfov (inclusiv orașul București), unde am văzut că erau, în același timp, cei mai mulți boieri. Existau, de asemenea, peste 3 000 de locuitori scutiți în calitate de recruți, peste 13 000 scutiți pentru boală, aproape 60 000 ca nevîrstnici și 14 000 de țigani boierești. În felul acesta, totalul nedajnicilor se ridica la

113 217 persoane, în timp ce al birnicilor atingea 296 286 de locuitori. Prin urmare, aria contribuabililor era îngustă, aproape 1/3 din locuitori fiind nedajnici. În acest sens, este de subliniat faptul că tocmai stăpînii celor mai întinse și mai bogate terenuri funciare erau scutiți de bir. Ne aflăm la finele anului 1832, cînd în vigoare se afla Regulamentul organic dictat și sub raportul fiscal de înșiși marii boieri, corespunzător intereselor lor de clasă.

În cadrul birnicilor, majoritatea covârșitoare (91%) o constituiau „lucrătorii de pămînt”, care, în ciuda acestui fapt, totuși nu erau de loc reprezentați în Adunarea obștească a țării, acaparată de categoria oligarhică a marilor boieri. Alți dajnici erau: mazilii, peste 3 000; țigani domnești, aproape 6 000; neguțătorii, aproape 4 000; meseriașii, cu 400 mai puțini decît neguțătorii; băjenarii, peste 5 000. Tot în acea vreme se găseau și aproape 4 000 de sudii, concentrați îndeosebi în orașele mari.

Trecînd la agricultură, statistica întocmită de Fanthou de Verrayon oglindește cifric recolta medie („rodirea de mijloc”), exprimată în chile a 400 ocale¹, astfel: 1 129 280 porumb, 167 738 grîu, 141 721 mei — apoi recolta de orz, ovăz etc. În total, producția agricolă era de 1 617 096 de chile, din care porumbul ocupa un procent de 68%.

În viticultură lucrau peste 64 000 de oameni, un număr de tot atîtea pogoane de vie. Cele mai mari suprafețe viticole se întindeau în județul Secueni (Saac): peste 10 000 de pogoane. Tot în acest județ se obținea și cea mai mare recoltă de vin din întreg principatul: 729 750 de vedre². Țara Românească — pe domenii funciare de diferite mărimi — cunoștea și producția apicolă; potrivit statisticii, exista un stoc de aproape 200 000 de stupi, de la care se recolta anual cantitatea de 1 070 938 de ocale de ceară și 59 496 de ocale de miere.

Referitor la păduri, numărul copacilor este înscris (împreună cu costul lor în lei) pe trei calități, făcîndu-se distincție între stejar și brad.

Creșterea vitelor era larg dezvoltată în principat, după cum o oglindesc datele statisticii. Vitele domestice sînt înscrise pe județe, iar în total există: 202 415 cai, 310 948 boi, 51 542 tauri, 281 017 vaci. Privitor la ovine, se face distincție între berbecii merinos sau țigăi — 93 332 de capete — și cei inferiori („proști”) în număr de 104 840 de capete. De asemenea, sînt 924 274 de oi „merinos sau țigăi” și 360 096 „proaste”. Există apoi 213 337 de capre și 345 428 de porci. Toate acestea fac să se deducă importanța ce se acorda creșterii vitelor, fiind vorba, nu numai de un mare număr de capete, ci și de atenția specială ce se acorda unor soiuri superioare, cum ar fi, de pildă, oile țigăi.

Alte coloane statistice ne înfățișează volumul industriei extractive, în indicatori, ca: numărul ocnelor de sare, al puțurilor de petrol, al „băilor” aurifere, al punctelor de exploatarea pietrei etc. În „băile de aur”, productivitatea muncii era cu totul inferioară în raport cu aceea din ocnele de sare. Astfel, cei 500 de lucrători aurari dădeau o producție de numai 1 500 de drahme³ — în valoare totală de 30 000 de lei — pe cînd

¹ 1 oca volum corpuri friabile = 1,54 l.

² 1 hl lichid = 8,1305 vedre.

³ 1 drahmă = 3,732 g.

cei 1 153 de oameni extrăgeau 30 000 000 ocale de sare, în valoare de 4 500 000 de lei. La puțurile petrolifere lucrau 102 oameni, extrăgând anual 35 800 de vedre de petrol brut, estimat la 179 000 de lei. Deși procedeul exploataării petrolului prin puțuri ne apare azi atât de înapoiat, totuși trebuie ținut seama că acesta era nivelul tehnic în epoca respectivă, când o serie de țări nici nu posedau o astfel de industrie. În principat existau pe atunci și 14 izvoare de ape minerale: sulfuroase, sărate, feruginoase etc.

În această statistică, unitățile industriale de suprafață sînt cuprinse în două categorii: a) „fabrici” și b) „cherhanale”. Desigur, nu este vorba de fabrici în sensul actual al cuvîntului, ci de ateliere meșteșugărești — ateliere bazate pe cooperarea capitalistă simplă — și de manufacturi. În categoria „fabricilor” se găsesc înscrise: 32 de postav, una de pînză, 4 de pălării, 22 de tulpane (testemele) și 69 de gălbene. Majoritatea acestor întreprinderi era concentrată într-un singur județ, Ilfov, a cărui capitală — orașul București — adăpostea 100 de asemenea „unități” industriale. În categoria cherhanalelor erau incluse: întreprinderi producînd luminări de ceară, cele pentru luminări de se, tăbăcăriile, săpunăriile, 587 de olării, 4 sticlării și o întreprindere producătoare de farfurii. În afară de acestea, sînt înscrise și un număr de 583 de distilerii (velnițe, poverne), precum și 4 tipografii cu 18 teacuri și 66 de lucrători.

Pornind de la realitatea că statistica centralizatoare din 1832 este organic legată de statisticile parțiale preliminare ce-i stau la bază, să examinăm pe scurt (și numai cu caracter exemplificativ, din economie de spațiu) statisticile privind orașele și ținuturile, elaborate la cererea lui Fanthou de Verrayon. Ne referim mai întîi la „tabla statistică a politiei București”¹. Ea are două versiuni principale: română și franceză. Este o statistică multilaterală: demografică, agricolă, industrială și sanitară. Datele ei sînt înscrise corespunzător celor cinci subdiviziuni teritoriale ale orașului, denumite atunci „plăși”: galbenă, roșie, verde, albastră și neagră.

La rîndul lor, plășile se compun din porțiuni teritoriale și mai mici; acestea sînt mahalalele, 78 la număr. Orașul are o populație stabilă de 58 791 de locuitori („suflete”), la care se adaugă un număr de 10—12 mii de flotanți, ceea ce face ca totalul populației să se ridice în fapt la circa 70 000 de persoane. Acestea locuiesc într-un număr de 10 074 de case. Unitățile industriale sînt denumite și aici în mod impropriu „fabrici” și am arătat că ele se ridică la cifra de 100. Majoritatea acestor întreprinderi o formează tăbăcăriile („fabricile de piei”), 64 la număr. Situația predominantă a acestei ramuri economice își are explicația firească, în sensul că materia primă de bază — pieile de vită — se găsea din belșug, fiind furnizată de însemnatul număr al zahhanalelor instalate în jurul orașului, precum și în diferitele județe care compuneau principatul.

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 30; *Doc. Hurmuzaki*, vol. XXI, p. 408 (versiune germană); N. Iorga, *Istoria Bucureștilor* (ediția municipalității București), București, 1939 planșa dintre p. 250 și 251.

Alte întreprinderi bucureștene produceau: batiste, testemele, pălării, săpun, țuică și machieu, bere ș.a. La acea dată Capitala avea și două topografii.

Pentru măcinatul cerealelor funcționau în București 15 mori, dintre care 7 — construite pe râul Dîmbovița — erau acționate pe principiul roții hidraulice, iar celelalte 8 erau hipo. Morile nu erau repartizate uniform în cadrul orașului; de pildă, pe cînd în plasa Verde, cu 10 785 de locuitori, se găseau nu mai puțin de 6 mori, în plasa Galbenă, cu o populație mai mare — 11 511 locuitori —, nu exista nici o moară. Fără îndoială că aceasta crea greutatea populației și brutăriilor respective, în aprovizionarea lor cu făină și alte produse de morărit.

Consultînd această statistică, mai rezultă un lucru interesant: bucureștenii creșteau și vite, în număr destul de mare. Cei mai mulți erau caii, care ating cifra de 3 697 de capete. Urmează boii în număr de 1 885 de capete, vacile — 492 de capete — oile — 1 037 de capete și — ultima coloană a capitolului zootehnic din acest tablou statistic — porcii, 1 055 de capete. Această situație de ansamblu a capitalei noastre din pragul perioadei regulamentare ne-o înfățișează deci drept o mare localitate, a cărei populație, avînd îndeletniciri în sectorul economic, se ocupa, nu numai cu industria sau comerțul, ci și cu creșterea vitelor de hrană sau de tracțiune. Într-adevăr, curțile boierești posedau mulți cai pentru trăsură, iar unii locuitori făceau transporturi cu căruța cu cai sau boi.

În sfîrșit, pe plan sanitar, această statistică ne dezvăluie numărul locuitorilor morți de holeră în cursul epidemiei ce a bîntuit orașul în acel an (1832). Totalul morților de holeră a fost de 2 170 de locuitori, din care în plasa Roșie — care avea 12 398 de locuitori — s-au înregistrat numai 161 de holericici morți, în timp ce în plasa Verde, de pildă, care avea cu 2 613 locuitori mai puțin decît cea Roșie, au fost 522 de morți de holeră. Explicația constă în faptul că în plasa Roșie, deși mai populată, locuitorii erau mai înstăriți și aveau deci posibilitatea de a lua măsuri preventive spre a nu se îmbolnăvi. Cu totul altfel se prezenta situația în mahalalele altor plăși, locuite de oameni săraci, ale căror organisme erau, firește, mai puțin rezistente la îmbolnăvire.

Această *Tablă statistică a poliției București* deși înglobează în coloanele ei date din diferite domenii (demografie, industrie etc.), totuși în raport cu întregul teritoriu al Țării Românești ea prezintă caracterul unei statistici *parțiale*. La 17 iunie 1832, locotenent-colonelul de stat-major Fanthon de Verrayon se adresa Vorniciei din Lăuntru a Țării Românești, căreia îi trimitea un număr de 14 „otnoșenii” destinate unor ocîrmuiri județene și orășenești. El cerea acestor dregătorii locale să întocmească (și să înainteze într-un termen fixat) statisticile localităților în care funcționează reședința județeană¹. Asemenea cereri se refereau, de pildă, la localitățile Bucov (Saac), Rușii de Vede (Teleorman), Rîmnicul Sărat (Slam Rîmnice)².

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 70.

² *Ibidem*, f. 71, 72, 73.

După îndeplinirea lucrării ce li s-a cerut, „maghiistratul“ fiecărei localități a înaintat-o la București. Astfel, la 26 iunie 1832, maghiistratul orașului Pitești, referindu-se la oțnoșonia locotenent-colonelului Fanthon de Verrayon ce i se trimisese, înaintează o „tablă statistică a orașului Pitești“¹ (și anume, un al doilea exemplar identic aceluia pe care-l înaintase direct cancelariei speciale a lui Kiselev, unde lucra și Fanthon). Structura tabelului este asemănătoare cu a celui referitor la București, cifrele înfățișându-se reduse la proporția corespunzătoare capitalei județului Argeș. Astfel, pe cînd capitala Țării Românești are 5 plăși cu 78 de mahalale, Piteștiul are numai 4 plăși (galbenă, albastră, roșie și neagră) cu 14 mahalale. Sub raport demografic, Bucureștiul are 70 000 de locuitori, iar Piteștiul numai 4 000, deci de 17½ ori mai puțin. Pe cînd la București se aflau 10 074 de case, în Pitești numărul lor era de 773, adică de 13 ori mai puțin. În ceea ce privește numărul unităților industriale, în București cifra lor se ridică la 100, iar în Pitești la 6 (adică de aproape 17 ori mai puțin). Față de atîtea deosebiri cantitative firești, exista totuși și o asemănare: atît în București, cît și în Pitești, marea majoritate a acestor întreprinderi erau tăbăcării: 64/100 în capitala Țării Românești, respectiv 5/6 în capitala județului Argeș. De asemenea, holera a bîntuit în 1831 și la Pitești, făcînd 45 de victime; proporția acestor morți față de totalul populației este asemănătoare celei din București. În sfîrșit, și la Pitești se constată că oamenii se ocupau cu creșterea vitelor: în total, 497 de cai, 528 de boi, 339 de vaci, 254 de oi și 444 de porci.

O altă statistică întocmită în aceeași perioadă este aceea a orașului Giurgiu². Ca și Piteștiul, localitatea se împarte în patru cartiere, denumite aici „cvartaluri“. Populația Giurgiului este însă ceva mai puțin numeroasă: în total 2 461 de locuitori (în Pitești erau 4 000 locuitori).

Lucrul este explicabil, căci Giurgiuul, stăpînit efectiv de turci mai multă vreme, sub formă de raia, se realipise de curînd Țării Românești și se afla în curs de completă reclădire. Încă de pe atunci localitatea posedea 577 de case și două unități industriale, dintre care una producătoare de săpun. Populația posedea și vite, cam în proporția întîlnită și la Pitești. Pe acea vreme la noi nu existau încă organe statistice speciale, cu caracter oficial; astfel, statistica orașului Giurgiu poartă semnătura polițaiului local, Mihalache Cincul.

În același mod s-a întocmit și înaintat tabelul statistic al orașului Tîrgoviște³. Comparativ cu Piteștiul, compus din patru plăși, la Tîrgoviște sînt numai două plăși: roșie și neagră, dar populația ei este cu numai 90 de persoane mai mică decît a capitalei județului Argeș. În orice caz, sub raport demografic, vechea cetate de scaun domnesc de la poalele Carpaților nu a înregistrat vreo creștere sensibilă de-a lungul cîtorva veacuri, de cînd capitala Țării Românești a coborît mai aproape de Dunăre, la București. La Tîrgoviște statistica indică totuși 16 mahalale

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 100, 101.

² *Ibidem*, f. 104.

³ *Ibidem*, f. 109.

(la Pitești, numai 14). De asemenea, ca număr de mori și „fabrici“, Țirgoviștea prezintă superioritate : ea are 13 mori (la Pitești se găsesc numai două), precum și 7 „fabrici“ (față de 6 în Pitești). Datele sanitare ale statisticii înregistrează în 1831 un număr mare de morți de holeră, la Țirgoviște 112, în timp ce la Pitești au fost numai 45.

Referitor la porturile dunărene, ne-am ocupat mai sus, pe scurt, de statistica orașului Giurgiu. Natura lui portuară și situația de fostă raia otomană îl fac comparabil din punct de vedere statistic cu orașul Brăila, a cărui „tablă statistică“ a fost, de asemenea, întocmită în august 1832 și înaintată potrivit poruncii sosite din capitala principatului¹. Ca și Giurgiu, Brăila cuprinde patru subdiviziuni teritoriale (galbenă, verde, roșie și albastră) ; în primul caz însă, ele erau denumite „cwartaluri“, pe cînd la Brăila se folosește termenul de „plăși“. Populația orașului Brăila era de 4 045 de locuitori (a Giurgiului de numai 2 461), ceea ce încă de pe atunci indica rapida dezvoltare a acestei localități, căreia în perioada regulamentară îi va reveni rolul de cel mai de seamă port al Țării Românești, ca trafic comercial, asemănîndu-se în multe privințe cu Galații. De altfel, pe cînd la Giurgiu numărul flotanților era de 200, în Brăila se mai găsesc și peste 400 de flotanți (deci dublu față de Giurgiu), ceea ce mărește în mod corespunzător și numărul real al populației.

Un alt indicator statistic elocvent este acela al numărului de supuși ai puterilor străine veniți în Țara Românească pentru interese economice (mai ales comerciale). Aceste statistici îi denumesc „sudiți streini“. Pe cînd în Giurgiu găsim 23 asemenea sudiți, în Brăila numărul este de 89, adică de aproape 4 ori mai mare. Dispunînd de o populație mult mai activă sub raport comercial decît Giurgiul („portul Bucureștiului“, cum a fost numit uneori) care număra 577 de case, Brăila avea numai 496. Aceasta se explică prin faptul că cetatea Brăilei, în decursul războiului ruso-turc din 1828—1829, a fost cucerită prin lupte crîncene, în timpul cărora au fost distruse multe clădiri.

Pe cînd la Giurgiu nu se află înscrisă în tabelul statistic nici o moară, la Brăila sînt nu mai puțin de 9 mori, și anume : 4 hipo și 5 eoliene. Giurgiul mai avea două „fabrici“ și o povarnă, iar Brăila, numai 3 poverne. Ca număr de vite (cai, boi, vaci, oi și porci), nu sînt de semnalat deosebiri esențiale între cele două porturi comparate mai sus.

În luna iunie 1832 a fost alcătuită (și apoi înaintată, conform poruncii) statistica orașului Cîmplung². Pe cînd Țirgoviștea era subîmpărțită în numai două plăși (roșie și neagră), cu un total de 3 824 de locuitori stabili, Cîmpulungul — și el vechi scaun domnesc — avea patru plăși (albastră, roșie, neagră și galbenă), cu o populație totală de 4 964 de oameni. Deci, populația Cîmpulungului muntean era cu 1 140 de locuitori mai numeroasă decît a Țirgoviștei. Aceasta din urmă avea numai 769 de case, pe cînd tabelul statistic înregistrează la Cîmpulung 1 195 de

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1931, f. 180.

² *Ibidem*, f. 157—158.

case, adică cu 426 mai mult. De altfel, aici și numărul morilor este superior : 21 față de 13 câte sînt la Tîrgoviște. Alte unități industriale cîmpulungene se ridică la numărul de 6, din care una produce luminări de seu și luminări de ceară, iar celelalte sînt „lucrătoare de lînă, pă apă“, după cum se exprimă textual statistica în chestiune. Holera din 1831 a făcut la Tîrgoviște 121 de victime, pe cînd la Cîmpulung numai 41. Avînd pentru vitele lor pășuni bune în imediată apropiere, cîmpulungenii cresc la începutul perioadei regulamentare, proporțional, cam același număr de cai, boi etc., ca și cei din Tîrgoviște, pe care îi depășesc însă cu mult în privința ovinelor : în total 2 349 de capete față de numai 203 la Tîrgoviște.

Iată care este situația, după tabelele statistice în orașele Ploiești și Craiova¹. Între aceste două localități există într-adevăr o serie de asemănări : ambele sînt situate în fișa de șes a Țării Românești : Ploieștii către mijlocul Valahiei Mari (Muntenia), iar Craiova în mijlocul Valahiei Mici (Oltenia) — după denumirile ce se găsesc menționate în statistica lui Fanthou de Verrayon. Ambele sînt subîmpărțite în plăși (Ploiești 4 plăși, iar Craiova 3 plăși) și mahalale : în Ploiești 16, iar în Craiova 10. Dacă la populația stabilă a Ploieștilor adăugăm pe cea flotantă (adică pe cei „ce nu sînt statornici“ în oraș, după expresia folosită de autorul statisticii respective) rezultă un număr global de 8 200 de locuitori, apropiat oarecum de numărul locuitorilor craioveni, care se ridică la 11 066. Structura economică a celor două localități este și ea asemănătoare : industrială și agricolă, concomitent. În Ploiești sînt în total 20 de unități industriale, din care : 8 tăbăcării, 6 de luminări de ceară și 6 de săpun. La Craiova sînt numai 17 „fabrici“, din care una de testemele și 16 tăbăcării. Prin urmare, întreprinderile celor două orașe fac parte, în genere, din aceeași ramură industrială sau din ramuri înrudite. Într-adevăr, materia primă de bază a tăbăcăriilor — pieile — provine de la zăhnanalele vecine, care erau răspîndite, de altfel, pe tot întinsul principatelor. Seul, pentru fabricile de săpun și luminări de seu, avea aceeași proveniență. Numai luminările de ceară — mai scumpe, fiind folosite pentru iluminat în casele celor cu stare și în edificiile clericale, unde nu produceau fumul ce ar fi vătămat picturile murale — erau lucrate din ceara furnizată de stupari. Referitor la agricultură, ambele tabele considerate în prezentul alineat oglindesc această indecletnicire, prin numărul animalelor domestice folosite la tracțiune și transporturi de produse agricole sau de alt gen. Astfel, locuitorii din Ploiești aveau în total 686 de cai și 926 de boi, iar craiovenii, 1 182 de cai și 965 de boi. Produsele lactate proveneau la Ploiești de la un total de 440 de vaci, iar în Craiova de la numai 349 de vaci. În plus, locuitorii din Ploiești aveau 3 318 oi, iar în Craiova se găseau numai 145 de oi ; în această ultimă localitate mai existau însă 105 bivoli și 24 de capre. Se înțelege că laptele și brînzeturile pentru completarea necesarului la orașe se aduceau din satele învecinate.

¹ Arh. st. București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. nr. 2885/1831, f. 132, 182.

La activitatea economică a oraşelor participau, pe lângă producătorii şi comercianţii băştinaşi, un număr de supuşi ai altor state, protejaţi prin consuli ce funcţionau în principate. În Ploieşti, care avea o populaţie mai mică decât Craiova, trăiau mai mulţi sudiiţi decât în capitala judeţului Dolj; aşadar, aici îndeletnicirile economice erau exercitate într-o mai largă măsură de localnici. Se ştie cât de adîncă şi de vexatorie a fost imixtiunea unor consuli în treburile interne ale Moldovei şi Țării Româneşti, sub pretext că odiosul regim al capitulaţiilor le-ar fi acordat asemenea drept. În realitate, sudiiţii aflaţi sub protecţia consulilor respectivi, fiind în majoritatea cazurilor factori activi şi de progres în economia ţării, făceau uneori uz de regimul capitulaţiilor, spre a trage din aceasta un câştig sporit, sustrăgîndu-se de la taxe comerciale, pretinzînd unele situaţii privilegiate în economia locală etc.

O deosebire între cele două tabele statistice supuse comparaţiei constă în aceea că în cea privitoare la Craiova apare o menţiune în plus şi o alta în minus faţă de statistica Ploieştilor. Astfel, la Craiova, pe lângă cele 2 094 de case locuite, mai există încă 137 de case „pustii“, ca în vremuri de restrişte. Această stare de fapt trebuie pusă în legătură şi cu evenimentele războiului din 1828—1829, cînd unităţi din oştirea otomană au năvălit în stînga Dunării, unde s-au dat lupte serioase. Este de altfel cunoscută bătălia dată la Băileşti (localitate situată la numai 57 km sud-est de Craiova), la 14 septembrie 1828, cînd un detaşament ruso-român de numai 4 300 de oşteni a învins o armată otomană de 35 000 de oameni, căreia i-a luat şi 24 de steaguri¹. Tabelul statistic al Craiovei nu menţionează, în schimb, nimic relativ la starea sanitară a oraşului, pe cînd acela al oraşului Ploieşti consemnează pentru anul 1831 un număr de 714 locuitori decedaţi de holeră.

Statistica Țării Româneşti din 1832 ne oferă valoroase date relativ la epoca de destrămare a feudalismului şi formarea relaţiilor capitaliste pe o parte a teritoriului patriei noastre.

Țara Românească se situează în această vreme la începutul ultimei etape de descompunere a feudalismului, ce va primi lovituri zdrobitoare la 1848, prin revoluţia burghezo-democratică. Acest fapt decurge din înseşi datele cifrice ale stăsticiei, care oglindesc stadiul de însemnată dezvoltare a forţelor de producţie — faţă de etapele precedente — în agricultură şi în diferitele ramuri industriale. Tehnica se perfecţionează în condiţiile diviziunii muncii din manufacturi, care se înmulţesc şi cuprind tot mai multe ramuri de producţie (predominînd în industriile alimentară şi textilă). Totuşi, nivelul industriei continuă să rămînă sub cel atins în ţările capitaliste din Apus. În agricultură, care constituie principala îndeletnicire, începe să pătrundă mecanizarea. De asemenea, circulaţia mărfurilor se in-

¹ *Istoria României*, vol. III, p. 669; a se vedea şi *Marele dicţionar geografic al României*, vol. I, p. 278.

intensifică datorită libertății comerciale, ca urmare a tratatului de la Adrianopol și a desființării vămilor interne.

Toate acestea au loc paralel cu accentuarea diferențierii sociale a populației, mai ales la orașe și în unele țiguri, unde burghezia se dezvoltă tot mai mult. În general, nu există o concordanță între forțele de producție — aflate în dezvoltare — și relațiile de producție feudale. Burghezia urmărea extinderea relațiilor capitaliste de producție, dar în această năzuință ea întâmpină opoziția boierimii legate de orînduirea feudală, perimată. Această contradicție s-a adîncit și a dus apoi la dezlănțuirea revoluției burghezo-democratice din 1848. În lupta ei, burghezia s-a sprijinit atunci pe forța de bază, țărănimea, iar la orașe pe meseriași, mici negustori sau funcționari, cît și pe proletariatul ce creștea numericște.